

Acta
Universitatis
Danubius

COMMUNICATIO

Between History and Philology. On the Initial Historical Component of the “Carol I” Museum of Brăila

Cristinel Munteanu¹

Abstract. In this article, I aim at investigating some aspects related in particular to the first period (1881-1886) of the existence of the “Carol I” Museum of Brăila, in order to bring to light some lesser-known details. I will start from a rather lapidary piece of information, which Atanasie Popescu noted in 1887, namely that (at that moment) “the scientific museum [owned] a small collection of physics instruments and *a set of ancient coins*”. The information is important, as it allows us to assume that the museum in question had a *historical* component from the very beginning (i.e. related to the science of history) and that it was not (at least in practice) intended exclusively for the natural sciences, as had been initially planned.

Keywords: Atanasie Popescu; the Museum of Brăila; history; numismatics; philology

¹ Professor, Ph.D., Faculty of Communication and International Relations, Danubius International University of Galati, Romania, Address: 3 Galati Blvd., 800654 Galati, Romania, Corresponding author: cristinel.munteanu@univ-danubius.ro.

Copyright: © 2025 by the authors.

Open access publication under the terms and conditions of the
Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY NC) license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

Între istorie și filologie. Despre componenta istorică inițială a Muzeului Brăilei „Carol I”

1. Preliminarii

Fără îndoială, comunitatea brăileană îi datorează lui Atanasie Popescu (1848-1938), printre altele, înființarea bibliotecii publice (actualmente, Biblioteca Județeană „Panait Istrati” din Brăila) și a muzeului științific (în prezent, Muzeul Brăilei „Carol I”). Chiar din clipa fondării, cele două au fost gândite ca o singură instituție; și au fost văzute la fel și ulterior, în pofida faptului că biblioteca avea să cunoască o dezvoltare superioară în raport cu „începutul de muzeu”, care va înregistra, pentru multă vreme, ca patrimoniu, un inventar de obiecte destul de sărac. Pagina de titlu a monografiei dedicate acestora (*Biblioteca și Muzeul Municipiului Brăila. Istoric*; ed. a II-a, 1935) este cât se poate de grăitoare, inclusiv în privința autorului, care semnează astfel: „Profesor Atanasie Popescu, inițiator, membru întemeietor și organizator al acestei instituțiuni”.

1.1. În cele ce urmează, îmi propun să cercetez câteva aspecte legate îndeosebi de prima etapă (anii 1881-1886) din existența muzeului respectiv, pentru a scoate la lumină unele detalii mai puțin știute. Voi pleca de la o informație destul de lapidară, pe care At. Popescu a notat-o în 1887 în *Anuarul Gimnasiului Real din Brăila pe anul școlar 1886-1887*, și anume că (în acel an) „muzeul științific [deținea] o mică colecțiune de instrumente pentru fizică și *un număr de monete antice*” (Popescu, 1887, p. 64; subl. mea, Cr. M.). Informația este importantă, întrucât ne permite să presupunem că muzeul în cauză a avut dintru început și o componentă *istorică* (adică relaționată cu știința istoriei) și că nu a fost (măcar în practică) menit în exclusivitate științelor naturale, cum se plănuiase inițial. Totodată, această precizare (originară) de ordin numismatic devine foarte interesantă când se observă că At. Popescu nu a reluat-o (pentru acea secvență temporală) în niciuna dintre lucrările monografice tipărite mai târziu (atât în periodice, cât și – în formă definitivă apoi – în volum), fie despre Liceul/Gimnaziul „N. Bălcescu” din Brăila, fie despre biblioteca publică și muzeul științific din aceeași localitate.

1.2. Un asemenea fapt stârnește o serie de întrebări firești de la care putem dezvolta expunerea pe mai multe paliere. De pildă: „De ce a considerat At. Popescu acel detaliu suficient de relevant pentru a-l aminti atunci (în anul 1887)?” sau „De ce s-a răzgândit At. Popescu ulterior, omițând acel detaliu?”. Oricum, din perspectivă

hermeneutică, demersul va fi (în limita posibilităților) unul de „reconstituire” a gândului (cf. engl. *reenactment*), cercetătorul având datoria să se întrebe în acest caz așa: „De ce aș fi procedat eu astfel, dacă aș fi fost Atanasie Popescu în acel timp și în acel context?” (vezi Collingwood, 1956, pp. 214-215; cf. și Collingwood, 1998, pp. 125-128). În plus, afirmația lui At. Popescu deja citată (din *Anuarul Gimnasiului Real*) este întrucâtva surprinzătoare și dintr-un alt motiv, pe care îl voi dezvălui mai la vale. Însă, pentru a lămuri aceste chestiuni, cred că este nevoie să înfățișez mai întâi câteva date din vremea în care biblioteca și muzeul se aflau *in statu nascendi*.

2. Acțiuni și apeluri pentru înființarea instituției

Trebuie spus că un atare proiect cultural-științific, demarat la 3 noiembrie 1880 (în urma unei întruniri a consiliului școlar al gimnaziului real din Brăila, la propunerea directorului At. Popescu), a generat un real entuziasm în rândul brăilenilor, fiind adus în atenția publicului și la nivel național, grație unor cotidiane cu largă difuzare în acea perioadă. Iată, de exemplu, două știri dintre cele mai timpurii:

(a) „În Brăila s-a instituit, prin inițiativa corpului profesoral al gimnaziului, un comitet, care are de scop a înavuți gimnaziul din Brăila cu o bibliotecă și aparatele necesarii învățământului; comitetul acesta poartă numele de: *Comitet pentru înființarea bibliotecii și muzeului gimnaziului [din] Brăila*. Frumoasa idee de a putea procura cărți și instrumente de cari să se poată folosi corpul profesoral, elevi, precum și orice cetățean doritor de lumină, vorbește pentru sine și credem că fiecare bun român se va grăbi a depune obolul său pentru a sprijini acea frumoasă faptă. La redacția *Românului* se găsește o listă de subscripție” („Românul” [București] din 19 noiembrie 1880, p. 2);

(b) „La Brăila s-a constituit un comitet pentru formarea unui Muzeu de științele fisico-naturale și a unei biblioteci pentru gimnaziul din localitate. Comitetul dirigit este compus din dd. C.C. Hepites, președinte, Ieronim Gold, L. [sic!] Zamfirescu și Ch. Suliotis, membri, și Șt. Hepites, secretar. Comitetul face apel la toți amicii școalelor de a veni în ajutorul realizării acestei idei. Nu ne îndoim că glasul comitetului va găsi resunet în inimele generoase. «România Liberă» va înainta, cu mulțumire, la destinație cărțile și obiectele de muzeu ce i se vor aduce.” („România Liberă” [București] din 21 noiembrie 1880, p. 1). Aceeași informație, cu

trimiterea la sursa „(Ro. Li.)”, apărarea și în „Curierul” [Iași] din 23 noiembrie 1880, p. 1)¹.

3. Inaugurarea certă a instituției

Inaugurarea Bibliotecii publice și a Muzeului a avut loc într-o zi de duminică, la 11 ianuarie 1881, eveniment² ce a produs iarăși ecouri în presa națională: „Duminecă, la 11 ianuarie [1881], s-a serbat în Brăila inaugurarea bibliotecii și muzeului gimnaziului local, formate după inițiativa d-lui dr. Hepites și a altor cetățeni din acel oraș. Un public numeros de ambe sexe și mai cu seamă elita societății a[u] asistat. D. prefect C. Fleva și alte autorități erau prezinte. Cu această ocaziune președintele D. dr. C. Hepites și secretarul comitetului d. Șt. Hepites au arătat importanța serbării și reușita comitetului adunând numai cărți 1752 volume. Felicităm din inimă pe inițiatori pentru această frumoasă întreprindere.” (în „Românul” din 21 ianuarie 1881, p. 2). Aceeași consemnare, reproducă identic, se găsește și în „Telegraphul” de București (din 22 ianuarie 1881, p. 3). De altminteri, reverberațiile aceluși moment au trecut și munții, o dovadă a relevanței sale fiind, de bună seamă, și cele câteva cuvinte (ca rezumat) pe care revista orădeană a lui Iosif Vulcan a ținut să le introducă în rubrica „Știri din România”: „*La Brăila în 11/23 ian. [1881] s-a serbat cu mare solennitate* [*< fr. solennité; nota mea, Cr.M.] inaugurarea bibliotecii [și] muzeului gimnazial; biblioteca are pân’acuma 1752 volume.*” („Familia”, nr. 9 din 29 ianuarie 1881, p. 56). După cum am demonstrat în altă parte cu argumente suplimentare, data de 11 ianuarie 1881 trebuie socotită, fără ezitare, *ziua de naștere* atât a Bibliotecii Județene „Panait Istrati” din Brăila, cât și a Muzeului Brăilei „Carol I”, cuvenindu-

¹ Pentru o mai mare exactitate, redau numele acelor membri conform prezentării făcute de Atanasie Popescu: „Aceste persoane sunt: D-l Dr. C.C. Hepites (președinte); D-l Șt. Hepites, dr. în științe; D-l Chr. I. Suliotis, dr. în litere, filosofie și drept; D-l Ieronim Gold, avocat, și D-l Z.C. Zamfirescu, fost profesor și actual mare comerciant.” (Popescu, 1881, p. 21, notă de subsol). Precizez aici că, transcriind unele fragmente extrase din textele acelei epoci, am procedat și la o adaptare ortografică; totodată, am corectat tacit, pe alocuri, câteva evidente greșeli de tipar.

² În ziarul „Românul” (cu știrea preluată din „Messengerul Brăilei”), evenimentul fusese anunțat dinainte așa: „Comitetul însărcinat cu formarea unei biblioteci, ne spune *Mesagerul Brăilei*, va ține o ședință extraordinară duminică, 11 ianuarie [1881], în localul gimnaziului, pentru a da seamă de lucrarea sa. *Tot în această zi va fi și inaugurarea bibliotecii*, care, mulțumită inițiatorilor și donatorilor, posedă astăzi 700 [sic!] de volume din cele mai alese și mai frumoase. *Această bibliotecă va fi la dispozițiunea publicului brăilean*, iubitor de cultură. [subl. mea, Cr.M.]” („Românul” din 9 ianuarie 1881, p. 3). Totalul celor „700 de volume” provine dintr-o dare de seamă anterioară întocmită de C.C. Hepites („Messengerul Brăilei” din 28 noiembrie 1904, p. 3, unde este reamintită și data de 11 ianuarie 1881 ca zi a inaugurării).

se, în consecință, să fie sărbătorită anual *ad certam diem* (Munteanu, 2024, pp. 24-25).

4. Motivația didactică a demersului fondator

Anumite cuvinte și sintagme (precum „aparatele necesarii învățământului”; „instrumente”; „muzeu de științele fizico-naturale”; „obiectele de muzeu”) din apelurile lansate în presă cu acea ocazie ne indică fără echivoc care era (în intenția fondatorilor) specificul muzeului brăilean. Pentru un gimnaziu (și, în perspectivă, un liceu) cu profil real, trebuia să primeze dimensiunea didactică, în acord și cu viziunea pedagogică a directorului, care insista asupra neajunsurilor materiale din acei ani: „Ei bine, în asemenea împrejurări ne aflăm noi, învățătorii, când explicăm școlarilor lucrurile, fără să avem lucruri. Se va zice, poate, că sunt desemnuri cari înfățișază lucrurile, și ne putem servi de ele. Dar oare totuna e mărul natural, p. ex., cu figura lui de pre hârtie sau de pre tablă? [...] Ce e mai rău, pentru învățământul nostru, este că nu avem nici desemnurile lucrurilor despre cari vorbim școlarilor.” (Popescu, 1881, p. 19). În aceste condiții, misiunea profesorilor (numiți și „învățători”) se vădea a fi foarte dificilă din următorul motiv: „Cu copilul se întâmplă un lucru de tot firesc: nu-i arăți lucrul, despre care vrei să-l înveți, el caută să învețe textul cărței; nu se mai forțează să-și figureze în minte părțile unui lucru, ce n-a văzut, ci capitolele și paragrafele cărței; și astfel, în loc de vorbitori cari au mintea ațintită la lucrurile de cari vorbesc, avem recitatori, cari-și bat capul d’a nu schimba ordinea vorbelor.” (Popescu, 1881, p. 20). Voi mai reveni la aceste amănunte când mă voi ocupa pe îndelete de „materialul didactic” al Gimnaziului Real din Brăila.

5. Componenta istorică a muzeului științific. Primele semne

Unele gazete locale și naționale mai vechi (dintre cele pe care le-am putut consulta) ne dau posibilitatea să ne facem (contabilicește vorbind) o imagine destul de corectă asupra donațiilor primite de bibliotecă și muzeu în primele luni de funcționare, adică înainte ca Regele Carol I să semneze, tot într-o zi de duminică, la 23 august 1881, Decretul Regal nr. 2134, considerat drept actul de recunoaștere oficială a acestei (sau a acestor) „instituțiuni” (cf. și Carol I, 2007, p. 91)¹.

¹ Cele două date istorice (ambele meritând, deopotrivă, să fie celebrate an de an) nu trebuie confundate. Astfel, pentru Biblioteca și Muzeul din Brăila, 11 ianuarie 1881 reprezintă ziua înființării și a deschiderii publice; mai exact, a inaugurării solemne (data de naștere), în timp ce 23 august 1881 este ziua recunoașterii oficiale, a consacrării prin care dubla instituție devine „instituțiune morală” (în

5.1. Potrivit ziarului „România Liberă”, la sfârșitul lunii ianuarie 1881, situația se prezenta din punct de vedere financiar și material (ca inventar) așa: „Totalul general al subscripțiunilor pentru biblioteca gimnasiului din Brăila se urcă până acum la suma de 3052,55 lei, 1403 volume cărți, 3 ziare științifice, 1 portret, 16 charte [=hărți] de geografie și de istorie naturală și 1 pilă electrică.” („România Liberă” din 28 ianuarie 1881, p. 2). Un mesaj identic (diferind doar ca ortografie) apare și în cotidianul „Timpul” (din 28 ianuarie 1881, p. 3).

5.2. Mulțumită unui serial jurnalistic de patru episoade (de la 14 noiembrie până la 5 decembrie 1904), intitulat *Biblioteca publică de la Gimnasiul „N. Bălcescu”*, publicat într-un hebdomadar brăilean, am descoperit câteva detalii foarte importante. Într-o încercare de rememorare a începuturilor bibliotecii (pe baza arhivei din 1881 a aceluiași săptămânal, dar citând și din alte documente), autorul anonim al articolului ne oferă, în primă instanță, aceste informații: „Răspândindu-se liste de subscripții pe la diferite persoane și autorități din oraș și din țară, s-a adunat în acel an [=1881] respectabila sumă de 8239,95 lei, iar ca obiecte pentru muzeu s-a[u] adunat: o pilă electrică, o monedă antică, un cap antic de marmură, o pungă, un port-țigări; din cărți s-a[u] strâns 1545 volume, un portret, 4 jurnale științifice și 16 hărți geografice” („Messagerul Brăilei” din 14 noiembrie 1904, p. 2)¹.

5.3. Enumerarea de mai sus este extrem de relevantă, deoarece include și (măcar) două obiecte de muzeu ce interesează neîndoiește istoria (în special, numismatica și arheologia), și anume acea „monedă antică” și acel „cap antic de marmură”². Ultimul articol din seria gazetărească amintită, reluând problema subscripțiilor inițiale, vine cu o precizare esențială legată de momentul celui bilanț: „Averea bibliotecii la 12 aprilie 1881 era de: 8239,95 lei; proveniți, 4736,40 lei din produsul

exprimarea unuia dintre fondatori, C.C. Hepites; vezi scrisoarea lui către V.A. Urechia, *apud* Buculei & Procopie, 1882, pp. 11-12). Acesta a fost un caz fericit în comparație cu cazul similar al *Societății pentru „Ajutorul Școlarilor Săraci din Brăila”*, care a fost înființată la 1 martie 1887, dar căreia (în pofida demersurilor repetate) i-a fost recunoscută calitatea de „persoană morală” abia în 1908 (după votarea unei legi speciale în luna martie a celui an) grație Decretului Regal nr. 1671 din 20 mai 1908 (vezi Popescu, 1912, pp. 71-84). Cu toate acestea, în istoria (de peste 50 de ani) a respectivei societăți de binefacere (transformată, în 1921, *Societatea pentru „Sprijinul Culturii și Educației Naționale în Brăila”*), momentul de referință (sărbătorit periodic) va rămâne 1 Martie 1887, și nu 20 Mai 1908 (Popescu, 1937, pp. 95-97).

¹ Aici și în continuare, evidențierile cu italice (în citatele reproduse) îmi aparțin.

² O oarecare valoare istorică vor fi avut (în acel timp) și celelalte două obiecte ce urmau în listă, dar, în absența altor precizări, nu putem face vreo evaluare de acest fel. Bănuim doar că acea „pungă” va fi fost una fie pentru păstrarea banilor (monedelor), fie pentru păstrarea tutunului. Cât despre acel „port-țigări” (după fr. *porte-cigarettes*), va fi contat probabil și vechimea lui (sau, pesemne, numai caracterul exotic).

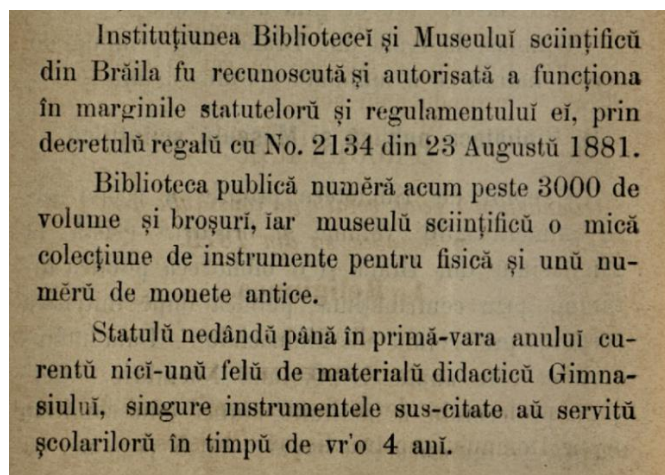
unui bal, iar restul de lei 3503,55 din listele de subscripție; 1545 volume, 1 portret, 4 jurnale științifice, 16 hărți geografice și tablouri de șt. naturale, o pilă electrică, o monedă veche și un cap antic de marmoră” („Messengerul Brăilei” din 5 decembrie 1904, p. 2). După cum se vede, și în această înșiruire regăsim cele două obiecte cu valoare istorică („o monedă veche și un cap antic de marmoră”).

5.4. Așadar, dacă informațiile redată în „Messengerul Brăilei” sunt adevărate, atunci se poate afirma că încă de la 12 aprilie 1881 avem atestată componenta istorică a Muzeului de la Brăila; deci, cu un sfert de veac (cel puțin) mai devreme decât s-a estimat în unele lucrări (vezi, de pildă, Căndea, 2006, p. 1). Mai mult decât orice, pe linia problemei care ne preocupă, însăși menționarea acelei monede (caracterizată drept „antică” sau „veche”) ne îndreptățește să facem o atare aserțiune¹.

6. Componenta numismatică. O dovadă clară

În acest punct, cred că este oportun să revedem succinta consemnare despre „monetele antice” din *Anuarul Gimnasiului Real* (1887), reproducând *in extenso*, din secțiunea intitulată *Biblioteca publică și Muzeul științific*, contextul verbal în care se găsește sintagma cu pricina: „Biblioteca publică numără acum [în 1887] peste 3000 de volume și broșuri, iar muzeul științific o mică colecțiune de instrumente pentru fizică și un număr de monete antice. Statul nedând până în primăvara anului curent niciun fel de material didactic Gimnaziului, singure instrumentele sus-citate au servit școlarilor în timp de vr’o 4 ani. Astăzi școala posedă o colecțiune în număr de 77 instrumente pentru fizică procurate de Onor. Minister al instrucțiunii” (Popescu, 1887, pp. 64-65).

¹ Deși serialul jurnalistic cu pricina („Messengerul Brăilei”, autodeclarat „organ al partidului conservator”, aripa junimistă) era unul tendențios, vizându-l critic, din rațiuni preponderent politice, pe Atanasie Popescu (care trecuse, între timp, la liberali), totuși contabilitatea înfățișată de gazetarul anonim în 1904 (cu raportare la anul 1881) nu are de ce să fie pusă la îndoială. Bunăoară, sumele de bani strânse atunci, așa cum sunt consemnate în periodicul local, corespund realității, căci ele sunt confirmate și de alte surse, fie în parte (vezi, pentru balul de binefacere, Elena C. Fleva, *Crucea Roșie*, în „Românul” din 4 martie 1881, p. 3), fie în întregime (Popescu, 1935, p. 21). Datele din hebdomadarul invocat ne ajută însă să aflăm ce alte obiecte (în afară de cărți, hărți și jurnale științifice) au fost donate mai ales muzeului în intervalul 28 ianuarie 1881 – 12 aprilie 1881.

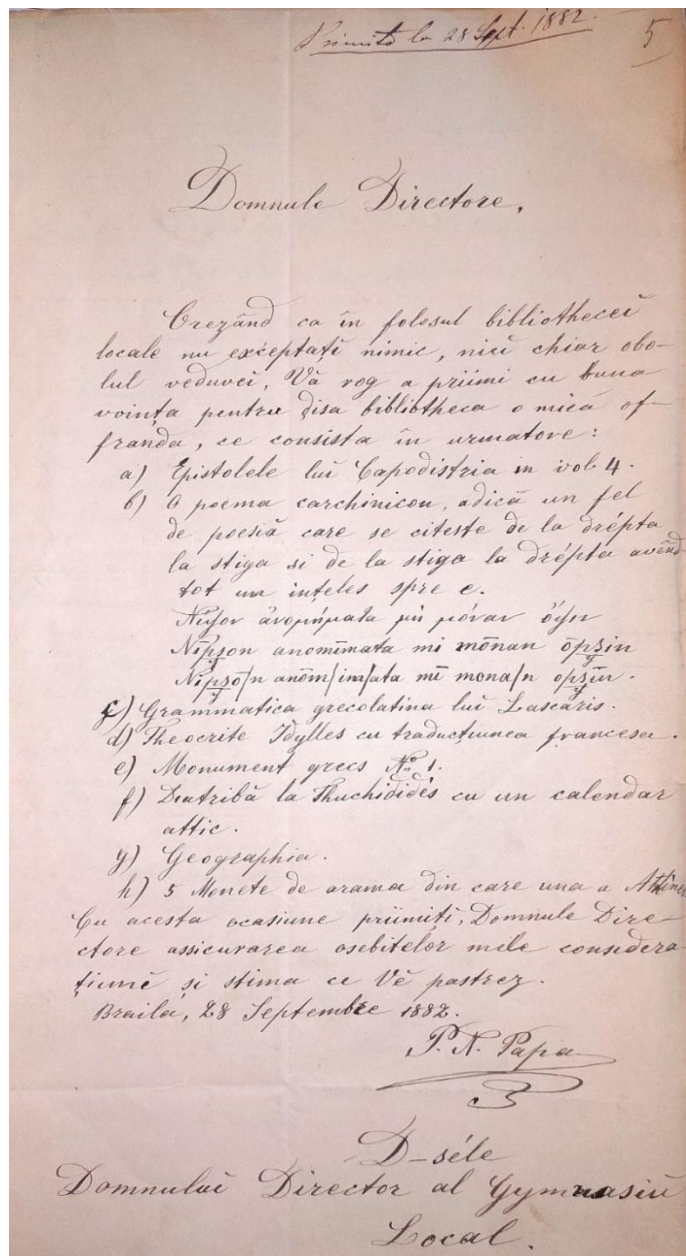
Fragment extras din Popescu, 1887, p. 64

6.1. Fiind vorba de materialul didactic pe care gimnaziul l-a avut la dispoziție înainte de 1887, ar rezulta (din citatul de mai sus) că și „monetele antice”, alături de modesta „colecțiune de instrumente de fizică”, figuraseră (măcar câteva dintre ele) în patrimoniul muzeului științific și în timpul celor patru ani școlari precedenți, adică începând cu 1882-1883. Într-adevăr, într-o monografie (din 1982) dedicată bibliotecii județene la centenar, istoricii Toader Buculei și Octavian Procopie notează câteva amănunte binevenite legate de acei primi ani: „Ca donații pentru muzeul științific s-au primit, între altele, *monede de aramă vechi, din care una cu efigia zeiței Atena*, un bust antic de marmură, un schelet uman, hărți geografice etc.” (Buculei & Procopie, 1982, p. 23). Prin urmare, cu acest prilej, am aflat informații suplimentare, și anume că monedele antice erau de aramă și că una dintre ele avea imprimată efigia zeiței Atena. După toate probabilitățile, acel „bust antic de marmură” este totuna cu „capul antic de marmură” deja semnalat, fără să putem ști care dintre descrieri este mai exactă.

La sfârșitul lucrării, într-o notă finală, autorii fac trimiteri la mai multe mape cu documente din arhiva școlii¹. Având aceste informații la îndemână, cineva ar fi putut să susțină că – dacă ordinea mapelor se dovedea a fi fost în (deplină) concordanță cu obiectele enumerate de T. Buculei și O. Procopie – muzeul își sporise, încă din 1882, zestrea numismatică. Presupunerea și-a găsit confirmarea în momentul în care am descoperit în acele arhive (redenumite *Fondul Colegiul Național „Nicolae*

¹ În acest sens, autorii au consultat Arhiva Liceului „N. Bălcescu”, Brăila, 1882, mapa 14, dosarul 132, fila 5 (vezi Buculei & Procopie, 1982, p. 141, nota 17).

Bălcescu" Brăila) dovada necesară sub forma unui document (act de donație) datat la 28 septembrie 1882 și recepționat (în aceeași zi) de directorul Gimnaziului Real, Atanasie Popescu.

SJANR-BR-Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” Brăila, Dosarul 1/1882, fila 5

6.2. Documentul poartă semnătura (unui) „P. N. Papa” (eventual, „P. N. Papas”) și prezintă toate indiciile (de la nume și exprimare până la specificul obiectelor dăruite) că donația a fost făcută de o persoană de origine greacă (trăitoare în Brăila, pesemne). Deocamdată, nu putem determina cu precizie cine este donatorul. Este posibil să aibă legătură cu un anume „Nic. Papas” (după cum îl amintește Bélia, 1975, p. 9) ori „Nicolas Pappas” (Filip, 2004, p. 83), care, pe la 1873 (dar și mai devreme, desigur), fusese directorul unei școli grecești particulare din Brăila (o școală primară de băieți). Dat fiind că a doua literă inițială din numele iscălit (adică „N”) semnaleză, în mod obișnuit, prenumele tatălui, am putea lansa ipoteza că donatorul era unul¹ dintre descendenții (cultivați) ai aceluia Nicolas Pappas².

„Domnule Directore,

Crezând că în folosul bibliotecii locale nu exceptați nimic, nici chiar obolul veduvei, Vă rog a primi cu bunăvoință pentru zisa bibliotecă o mică offrandă, ce consistă în următoarele[le]:

a) *Epistolele* lui Capodistria în vol. 4.
b) O poemă carchinicon, adică un fel de poezie care se citește de la dreapta la stânga și de la stânga la dreapta[,] având totuna înțeles[,] spre e[x].
Nίψον ἀνομήματα, μὴ μόναν ὄψιν.
Nipsōn anomimata mi monan ópsin.
Nipso/n anom/im/ata mi mona/n ópsin.
c) *Grammatica grecolatină* [a] lui Lascaris.
d) Théocrite[,] *Idylles*[,] cu traducțiunea francesă.
e) *Monument[s] grecs* No. 1.
f) *Diatribă la Thuchidides* cu un calendar attic.
g) *Geographia*.
h) 5 Monete de aramă[,] din care una a Athènes.
Cu această ocaziune primiți, Domnule Directore[,] asigurarea osebitelor mele considerațiuni și stima ce Vă păstrez.

Brăila, 28 Septembre 1882.
[Semnătura:] P.N. Papa[s]

D-seale Domnului Director al Gymnasiu[lui]
Local”

Transcrierea documentului anterior

¹ Sintagma (din text) „*obolul văduvei*” nu trădează nicidecum o persoană feminină. Este o formulă fixă (de sorginte biblică), ce trebuie luată aici ca un semn al modestiei donatorului. Mai frecvent întâlnită în epocă (îndeosebi în apelurile pentru subscripții) era expresia *a-și da / depune obolul*, semnificând „a contribui” (cf. și *supra*, 2. (a)).

² În acei ani, Atanasie Popescu încetățenise o practică a instituției pe care o reprezenta, aceea de a publica în presa locală mici anunțuri cu titlul „*Act de mulțumire*, Biblioteca și Muzeul științific din Brăila”, cum este și următorul: „D-l G. Demetrescu, judecătorul ocolului I de Brăila, a oferit Muzeului un pește de Marea Roșie numit Faraon din genul Tetraodon, familia gymnodonților.” (în săptămânalul „Bomba”, din 27 ianuarie 1886, p. 3). Din păcate, nu ni s-a păstrat (de va fi existat) și o mulțumire publică adresată donatorului grec, care să ne comunice mai multe detalii despre identitatea acestuia.

Ultima înregistrare din lista obiectelor donate, scrisă sub forma „h) 5 Monete de aramă[,] din care una a Athènes”, atestă faptul că la 28 septembrie 1882 muzeul avea în patrimoniu *cel puțin 6 monede vechi* (dacă o luăm în calcul și pe cea primită în 1881). Pentru cercetarea de față, s-ar zice că scopul principal a fost atins¹, căci am aflat (fie și parțial) în ce consta acel „număr de monete antice” la care făcea referire Atanasie Popescu în 1887. Mai rămâne să răspundem la câteva întrebări sau să încercăm să risipim unele nedumeriri².

7. Repartizarea (și soarta) monedelor

Consemnarea de ordin numismatic, făcută de At. Popescu în *Anuarul* din 1887, este surprinzătoare (așa cum spuneam; vezi *supra*, 1.2.) și prin aceea că atribuie Muzeului niște obiecte care, prin regulamentul de atunci, reveneau Bibliotecii. Dacă vom citi capitolele II și III din *Regulamentul pentru Biblioteca și Museul din Brăila* (despre „Secțiunea Bibliotecii” și „Secțiunea Museului”), vom găsi următoarele precizări: „Art. 5. Biblioteca va cuprinde: (a) tot felul de cărți și în orice limbă; (b) tot felul de hărți, jurnale, fotografii, litografii, gravuri, globuri geografice, manuscrise autografe, stampe, *sigilii, medalii, monede și obiecte antice*. [...] „Art. 7. Museul științific se compune: (a) dintr-un cabinet de Fizică; (b) dintr-un cabinet de Chimie; (c) dintr-un cabinet zoologic, botanic, mineralogic și geologic.” (SRBM, 1881, p. 22)³. Aceste reguli nu fuseseră stabilite la întâmplare, întrucât mergeau pe linia fixată de un mai vechi *Regulament pentru bibliotecile publice*, emis în vremea domnitorului Alexandru Ioan Cuza (Decretul nr. 1450 din 23 octombrie 1864)⁴.

¹ Din „mica ofrandă” livrescă adusă bibliotecii publice, s-au păstrat până azi (din ceea ce am putut descoperi în fondul de carte veche al Bibliotecii Județene „Panait Istrati” din Brăila) doar ultimele două cărți din listă, adică „*Geographia*” (de Meletios Mitrou, tipărită la Veneția în 1728) și „*Diatribă la Thucydides*” (de Manouel S. Tenedios, apărută la Viena în 1799). Voi înfățișa într-un alt articol, pe îndelete, rezultatele investigațiilor mele în această direcție.

² Nu am alte date despre tipologia ori proveniența celor cinci monede antice („de aramă”). Ele ar fi putut fi și cumpărate în prealabil de la un anticar. Iată un anunț din presa vremii: „De vânzare la librăria [lui] Iorgu H. Maiu, în Brăila, o colecțiune de medalii, monede (antice) romane și grece, în aur, argint și aramă; precum și o bibliotecă compusă de autori vechi: latină [sic!], greci, poloni etc., tratând despre români și alte popoare vecine lor” („Românul” din 19 iulie 1872, p. 4).

³ Nu este exclus ca în viziunea unora dintre fondatorii non-umaniști ai instituției (de pildă, a lui Ștefan Hepites) determinatul „științific” din denumirea muzeului să fi fost rezervat doar așa-numitelor „științe ale generalului” (sau „științe exacte”).

⁴ Conform aceluși decret domnesc din 1864, bibliotecile erau clasificate în *biblioteci didactice speciale, biblioteci comunale și biblioteci publice centrale*. Cu un atare prilej, se lansa și îndemnul, adresat mai cu seamă consiliilor comunale, „de a înființa mici biblioteci publice poporane”. Cu privire la bibliotecile comunale, aflăm că existau (măcar pe hârtie) proiecte laudabile: „Ministerul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice va veni în ajutorul bibliotecelor comunale din Galați, Brăila, Craiova, Bârlad,

7.1. Să remarcăm, ca posibilă explicație a stării de fapt (și ca digresiune pregătitoare), și caracterul oarecum incert ori insuficient așezat teoretic al numismaticii în epocă, văzută, cel mai adesea, ca „știință auxiliară a istoriei”, dar ținând și de alte discipline, îndeosebi de „științele filologice”. Iată câteva încercări de încadrare venind dinspre „părintele numismaticii românești”, Dimitrie A. Sturdza: „Numismatica, ca știință auxiliară a Istoriei, nu prezintă în genere decât un interes secundar și mai restrâns. Studiul monetelor românești are însă pentru noi o semnificațiune mai mare, căci în monetele din secolii trecuți păstrăm cele mai vechi monumente istorice ale Românilor.” (Sturdza, 1877, p. 493); „Între științele auxiliare ale istoriei își are și Numismatica locul ei, însemnătatea ei. Această știință se ocupă în special de clasificarea și explicarea monetelor și medaliilor.” (Stur[d]za, 1878, p. 7). În alt loc, D.A. Sturdza îl citează dintru început pe filologul german August Boeckh: „Numismatica nu este o știință de sine stătătoare, ci o știință auxiliară. Ca atare, ea nu este o disciplină unitară, ci un agregat sau o culegere de material pentru diferite alte discipline.” (Sturdza, 1879, p. 105). Astfel, numismatica aparține (în unele sensuri) metrologiei, artelor frumoase, economiei etc., dar „face parte [și] din *științele filologice*, care cuprind, după Boeckh, «cunoașterea sau, mai bine, recunoașterea celor produse de spiritul omenesc». [...] Monetele devin însă totdeauna, prin chiar semnele ce se află pe ele, un mijloc de investigațiuni istorice, și în acest sens, numismatica se leagă de paleografie și devine o știință auxiliară a istoriei.” (Sturdza, 1879, pp. 105-106).

7.2. La nivel local, lucrurile vor fi îndreptate începând cu anul 1908, când este înaintată (dinspre At. Popescu) propunerea ca biblioteca publică și muzeul științific (cu întregul lor patrimoniu) să treacă în grija „comunei” Brăila. Din *Darea de seamă Nr. 14* a „Ședinței extraordinare de la 18 Decembrie 1908” (a Consiliului Comunal al Orașului Brăila), ținută sub „Prezidenția D-lui Dumitru Ionescu, Primarul Orașului”, aflăm că s-a dat citire și „referatului D-lor Consilieri comunali C. Alessiu, At. Popescu și B. Spănu, înreg. la No. 19451/908”. Textul în cauză prevedea, printre altele, și aceasta: „Muzeul va trebui să conțină pe viitor în special obiecte de artă vechi și nouă ca: *monete*, sigilii, statui, tablouri etc., deoarece materialul didactic în

Botoșani, Ploiești, Buzău, Ismail și Râmnicul-Vâlcei [sic!] prin subvențiuni prevăzute anuale prin budgetul școalelor în capitolul bibliotecelor.” (Art. 7, *apud* Bujoreanu, 1873, p. 1855). Despre constituirea muzeelor locale, descoperim această frază edificatoare: „Pe lângă aceste biblioteci comunale se vor aduna toate *obiectele antice* ce s-ar afla în județ, precum *medalie, monede, sigilie vechi, oseminte antediluviane* [sic!], astfel ca cu încetul să se poată forma mici musee de curiosități și antichități.” (Art. 6, *apud* Bujoreanu, 1873, p. 1855).

curent cu știința se procură azi școlilor de către Minister prin Casa Școalelor. Acest muzeu va avea un apartament deosebit de al bibliotecii.” (RBM, 1910, pp. 5-6).

7.3. O atare idee va fi preluată în noul regulament al instituției (Cap. III. *Secțiunea Muzeului*. Art. 17): „Muzeul va cuprinde orice fel de obiecte rari și interesante, vechi și noi, referitoare la științe, istorie, arte și chiar la industrie, precum: Colecțiuni de animale împăiate și de plante conservate anume, atât de prin alte regiuni, cât și din țară, în special din jud. Brăila; Colecțiuni de minerale și de varietăți de pietre, în special din țară; Colecțiuni de costume și alte obiecte de industrie casnică din popor, cari prezintă interes; *Colecțiuni de monete antice sau mai noi, de sigilii, medalii etc.*; Colecțiuni artistice de tablouri pictate și deseneuri, de producțiuni sculpturale diferite și în genere de orice obiecte cari pot servi la instrucțiunea prin vedere și la cultivarea gustului estetic al publicului” (RBM, 1910, p. 16).

7.4. Dintr-o serie de documente (rezumate de T. Buculei și O. Procopie) referitoare la cărțile și obiectele cedate orașului Brăila cu acea ocazie, se poate observa că în anul 1909 *zestrea numismatică a muzeului* consta în *26 de monede vechi*. Cred că este util să reproduc aici toată informația relativă la fondul muzeal: „În prezența secretarului general al primăriei, P.I. Vasilescu, ca delegat din partea ei, se predau în zilele de 5-18 iulie 1909 de către fostul bibliotecar celui nou circa 6000 volume cărți și următoarele obiecte de muzeu: *26 monezi vechi*, un cap de marmură veche, un opaiț roman de teracotă, un opaiț roman de sticlă, macheta «Plevna și împrejurimile ei», lucrată în ghips și culori de căpitanul Segărceanu, 14 tablouri în cromolitografie fixate pe pânză și pe rame de lemn vechi, un tablou cu portretul lui August Treboniu Laurian, o planșă cu planul orașului Brăila, o vedere panoramică a istmului Suez, 25 hărți vechi și noi de diferite mărimi, trei hărți ale județului Brăila, o hartă a «Principatelor Unite», numeroase roci, materiale reprezentând flora și fauna de pe glob, diverse aparate pentru experiențe de fizică etc.” (Buculei & Procopie, 1982, p. 29)¹.

7.5. Singura lucrare în care Atanasie Popescu mai pomeneste colecția de monede antice este volumul („istoricul”) dedicat dublei instituții, în care venerabilul profesor

¹ Vezi, în carte, nota finală nr. 12, cu trimitere la Arhivele Statului – Brăila, fond Primăria, inventar 2, 1908, dosar 50, filele 42, 383, 385, 387, 389 (Buculei & Procopie, 1982, p. 142). Acesta este momentul comentat și de Ionel Cădea: „O bună parte din această colecție [de metrologie], dintre care unele piese poartă mențiunea «*pentru Muzeu, 1911*», a ajuns până la noi. Dar de la 8 [sic!] decembrie 1908 Biblioteca și Muzeul vor trece în subordinea comunei urbane Brăila, iar din 1910 dobândesc Regulament de instituții comunale. Aparat de fizică, obiecte de istorie naturală – donate de navigatori –, chiar colecții numismatice sunt inventariate la acea dată când se hotărăște ca tot etajul localului destinat (str. Rubinilor) să fie utilizat «*pentru colecțiunile de muzeu și pentru o pinacotecă*»” (Cădea, 2006, p. 1; subl. aut.).

rememorează și tristul episod când „oștile dușmane (germani, turci bulgari, austriaci [sic!] și unguri) au năvălit în Brăila la 23 dec. 1916”. Mai întâi, „o ceată de turci” a pătruns năvalnic în localul bibliotecii; apoi, au intrat și nemții (Popescu, 1935, pp. 100-101). Printre distrugerile și furturile suferite (legate de mobilier, cărți etc.), au fost enumerate și acestea: „obiecte de muzeu ca: unele preparate pentru studiul istoriei naturale, tablouri în cromolitografie; *din colecția de monete antice, acelea care au părut mai de valoare metalică*; o colecție întreagă de material pentru grădinele de copii, o colecție de minerale și roci, sigiliile metalice ale bibliotecii, toate aparatele observatorului meteorologic și unele instrumente de fizică rămase la Liceu etc., toate, în afară de cărți, în valoare de lei 27.500 în aur” (Popescu, 1935, p. 103)¹.

7.6. La sfârșitul perioadei interbelice, grație altor donații și achiziții, era vădit că patrimoniul muzeului sporise în unele privințe, inclusiv în direcția numismaticii: „Muzeul, după procesul-verbal din 2 august 1939, este compus din: 99 de tablouri în ulei și acuarelă, de Schweizer-Cumpănă, Theodorescu-Sion, Băncilă, Stoica, Tonitza etc., donate în majoritate de brăileanul Anastase Simu, 7 desene în peniță și cărbune, 37 fotografii diverse, reprezentând diferite peisagii din baltă, demnitari și vizite oficiale, 3 basoreliefuri în gips, 5 busturi în gips cu trei pedestale, *165 monede din diferite epoci* și tăvi de argint, aramă și nichel, drapelul vechii societăți cultural-patriotice «Carpați» – secția Brăila și alte diverse obiecte de muzeu.” (Buculei & Procopie, 1982, p. 54).

8. Muzeul și materialul didactic

În anul 1900, revizuind secțiunea (discutată mai sus) din *Anuarul Gimnasiului Real* de la 1887, Atanasie Popescu nu a mai amintit deloc acel „număr de monete antice” în *Anuarul Liceului Real și Modern „Nicolae Bălcescu” din Brăila*: „Comitetul a procurat, între altele, o mică colecțiune de instrumente de fizică, singurele cari au servit școlarilor până în primăvara anului 1887, când Ministerul a început să doteze Gimnasiul cu material didactic. Biblioteca numără azi aproape 5 mii volume, are mobilier propriu și este instalată într-una din sălile Liceului.” (Popescu, 1900, p. 53). Reluând chestiunea, într-un lung articol despre istoria (până în 1906) a respectivei instituții de învățământ (redevenită gimnaziu pentru câțiva ani), At. Popescu a ocolit

¹ O exprimare identică se găsește în ediția foileton a „istoricului” (din vara anului 1923), adică atunci când Atanasie Popescu a publicat în presa locală un serial intitulat *Biblioteca publică comunală* (Ziarul „Dunărea de Jos” [Brăila] din 10 august 1923, p. 2).

iarăși componenta numismatică în termeni similari: „Comitetul, începând imediat organizarea activității, a procurat între altele o mică colecție de instrumente de fizică, singurele cari au servit școlarilor până în primăvara anului 1887, când Ministerul a început să doteze Gimnaziul cu material didactic. Biblioteca număra la 1906 aproape 5000 de volume, și a fost instalată într-una din sălile Gimnaziului” (Popescu, 1931, p. 28). Ce anume se întâmplase între timp, încât să-l determine pe destoinicul profesor să lase deoparte informația despre monede? Pesemne că un plan pe care-l avusese cândva nu s-a mai concretizat în acei ani așa cum își dorise. Dar care să fi fost acela? Înainte de a formula un răspuns, să vedem cum a prezentat At. Popescu evoluția înzestrării școlii sale cu materialul didactic trebuitor.

8.1. Convins de necesitatea de a înlocui treptat „învățământul abstract” cu „învățământul prin lucruri” (vezi *supra*, 4.), At. Popescu insista (și) în vara anului 1881 asupra unor vechi probleme: „Iată de ce, domnilor, am zis anul trecut, tot în ziua de azi [= 29 iunie 1880], că materialul de învățământ trebuie să ne intereseze în primul rang” (Popescu, 1881, p. 21; cf. & Aftodor, 2025, pp. 140-141). Lipsurile materiale erau deplânse astfel: „Căci ce avem noi la școală din ceea ce se numește *material de învățământ*? Să luăm, spre exemplu, gimnaziul: Afară de un glob mut și o chartă mută a Europei, nicio altă chartă care să corespundă cu noua metoadă a studiului Geografiei. Afară de câteva charte [=hărți] zoologice necomplete, niciun instrument, niciun aparat pentru învățământul Chimiei și Fizicei; nicio colecțiune de minerale pentru studiul Mineralogiei; nici măcar o colecțiune, cât de mică, de păseri umplute pentru studiul Zoologiei. *Niciun tablou reprezentând niscareva portrete de persoane istorice, niscareva monumente or[i] șcenele măcar cele mai vestite din istoria noastră* [subl. mea, Cr.M.]. Curtea școalei, sălile școalei sunt goale de lucrurile cari trebuie să vorbească imaginației și judecăței copiilor” (Popescu, 1881, pp. 19-20)¹.

8.2. Într-o dare de seamă mai târzie referitoare la etapa ce a precedat primul său directorat, Atanasie Popescu precizează că – în ciuda solicitărilor directorilor anteriori – „la începutul anului școlar 1878, Gimnaziul nu avea decât 2 globuri vechi,

¹ Vorbind despre lipsa unor „portrete de persoane istorice”, At. Popescu nu amintește însă portretul pe care Biblioteca și Muzeul îl aveau încă de la sfârșitul lunii ianuarie a celui an (vezi *supra*, 5.1.-5.3.). Cu siguranță, tabloul respectiv nu înfățișa un personaj istoric (de exemplu, un domnitor), ci un alt soi de personalitate. Probabil că era portretul lui August Treboniu Laurian (vezi *supra*, 7.4.), însemnat filolog și istoric, pe care At. Popescu îl aprecia în grad maxim. Ca dovadă a prețuirii, iată mesajul de condoleanțe (cu ortografia publicației transilvănene) trimis de la Brăila familiei Laurian: „Pătruși de întristare pentru pierderea venerabilului și prea iubitului profesor Aug. Treb. Laurianu, exprimam profundele noastre regrete dolentei familiei. Profesorii Gimnaziului din Brăila: At. Popescu, I. Gulioti [et alii].” („Gazeta Transilvaniei”, nr. 27 din 5 martie 1881, p. 3).

unul ceresc și altul pământesc, hărțile continentelor și o colecție de 25 corpuri geometrice. În cursul anului 1878-1879 s-au mai procurat o hartă mută a Europei și un glob de inducțiune.” (Popescu, 1937, pp. 82-83). Ne putem face o imagine mai clară și în privința dotărilor din intervalul 1880-1887: „După ce s-a luat Gimnaziul pe seama Statului, înființându-se Biblioteca publică, Comitetul acesteia a cumpărat, pentru folosința elevilor Gimnaziului, o mașină electrică, una pneumatică și câteva alte instrumente de fizică. Acestea au fost singurele de cari s-au servit școlarii până în primăvara anului 1887, când D-l D.A. Sturdza, Ministrul de atunci, a început să doteze școala cu material didactic, și anume cu instrumente și aparate de fizică.” (Popescu, 1937, p. 83; cf.; Rășcanu, 1906, pp. 122-123). Ulterior, Titu Maiorescu a înzestrat și el liceul cu diverse materiale (pentru laboratorul de chimie) și unele aparate (pentru cabinetul de fizică)¹.

8.3. Este evident că – în cadrul gimnaziului ori al liceului real – sfera obiectelor ce constituiau „materialul de învățământ” și sfera „obiectelor muzeului științific” s-au suprapus în bună măsură pe parcursul unor inventarieri, însă, neîndoind, unele dintre cele dintâi au fost lăsate deoparte din acele evaluări. Sunt semne că Atanasie Popescu făcea distincție între „obiectele de muzeu” propriu-zise și „instrumentele științifice” destinate activității didactice. Iată ce scria el pentru perioada de până la 1900: „Toată averea instituției, consistând din Bibliotecă și câteva obiecte de muzeu, afară de instrumentele științifice cari mai servesc și azi în laboratoarele liceului, au rămas în sarcina Bibliotecarului, care a păstrat această avere, cum a putut, într-un local care nu era al acestei instituții și de unde i se putea cere oricând să evacueze sala ce ocupa” (Popescu, 1935, p. 36).

9. Câteva răspunsuri (pertinente)

Acea mențiune din *Anuarul* de la 1887, referitoare la „un număr de monete antice” deținute de muzeul științific, se va fi datorat unui eveniment special din viața Gimnaziului Real din Brăila: inaugurarea solemnă a noului local al școlii în ziua de 7 decembrie 1886. De altminteri, chiar proiectul întocmirii *Anuarului* a fost provocat

¹ În conexiune cu disciplina istoriei, se primesc unele lucruri între anii 1889-1893: „Ceva mai târziu, s-a procurat și o colecție de hărți istorice.” (Popescu, 1937, p. 83). Informații timpurii despre materialul didactic (specific științelor naturii, preponderent) deținut de gimnaziile și liceele din țară sunt incluse și în lucrarea lui Anastase Fătu, în care, pe alocuri (de pildă, pentru gimnaziile din Ploiești și Focșani), apar și referiri (curioase) la colecții numismatice (Fătu, 1873, pp. 116-119). Timp de un an (adică în anul școlar 1871-1872), din rațiuni (ori neînțelegeri) organizatorice, Gimnaziul „Carol I” din Brăila și-a suspendat funcționarea. Așa s-ar explica de ce cartea lui A. Fătu nu conține date și despre materialul didactic de la această școală (din care s-a dezvoltat apoi Gimnaziul Real din Brăila).

de festivitatea în sine, după cum mărturisea însuși Atanasie Popescu: „Ca să pot spune și eu ceva la această solemnitate ce trebuia prezidată de doi oameni învățați și cei mai conștiincioși muncitori pe ogorul culturii: *Dimitrie A. Sturdza*, ministru, și *Spiru C. Haret*, secretar general al Ministerului, am răsfoit atunci toată arhiva Gimnaziului comunal și a celui real, ca să mă inițiez asupra vieții din trecut a singurei școli secundare de băieți din Brăila.” (Popescu, 1937, p. 4). În relație cu acest eveniment, sunt de adus în atenție următoarele:

(1) Atanasie Popescu știa prea bine cine era Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice și care era cea mai mare pasiune a acestuia. Dimitrie A. Sturdza trecea drept părintele numismaticii românești. Or, în asemenea condiții, At. Popescu nu putea omite tocmai informația despre monedele vechi, cu atât mai mult cu cât avea de gând să-i trimită academicianului D.A. Sturdza *Anuarul* tipărit¹. Într-adevăr, în procesul-verbal al ședinței ordinare a Academiei Române din 4 martie 1888 (sub președinția lui M. Kogălniceanu) găsim această însemnare: „Se primește Anuarul Gimnaziului din Brăila pentru anul 1886-87 trimis de Direcțiunea aceluia Gimnasiu.”². Ceva mai târziu, în 1894, într-un curs (de uz intern) de istorie a limbii și literaturii române pentru liceu, în secțiunea dedicată „Archeologiei”, At. Popescu scria așa: „Unicul reprezentant al *Numismaticei* române e d. D.A. Sturdza. D-sa a expus, printr-o serie de importante monografii, rezultatele obținute în această ramură a archeologiei naționale. Tot d-lui Sturdza se datorește o lucrare specială asupra portretelor *Domnilor* români.” (Popescu, 1894, p. 522; subl. aut.; cf. și bibliografia finală de aici)³.

(2) Putem presupune cu temei că Atanasie Popescu nutrea în acei ani dorința de a pune bazele solide ale unei secții de istorie în ansamblul muzeului științific. (De aceea, în raportul din 1887, el repartizase muzeului, și nu bibliotecii monedele antice.) Este ceea ce a reușit să facă în acea vreme, de pildă, Gimnaziul Real din

¹ În *Anuarul* lui At. Popescu a fost reprodus și discursul lui D.A. Sturdza rostit cu acel prilej, un text interesant din care îmi permit să redau acest citat: „Cel mai mare și mai rușinos viciu e minciuna. Cine însă de mic se învață cu minciuna, acela face din ea un obicei nedespărțit de traiul de toate zilele. Cine minte o dată, minte de două ori. Cine minte de două ori, minte de mai multe ori. Cine minte în cele mici, ușor se deprinde a minți în cele mari. Iar din traiul zilnic cu lesnire minciuna trece în știință și face ca atunci, când am uitat sau când nu știm ceva, [să] înlocuim lacuna prin o inexactitate conștientă, care nu e altceva decât minciuna însăși.” (Sturdza, *apud* Popescu, 1887, p. 40; cf. Sturdza, 1887, p. 47).

² Vezi („Analele Academiei Române”, Seria II, Tomul X, 1887-1888, *Partea administrativă și dezbaterile*, 1889, p. 30).

³ Interesul pentru numismatică începuse să crească și la noi în acele decenii (vezi, printre alții, Gion, 1885, p. 2, care făcea supoziții cam hazardate despre eventualele descoperiri numismatice din 22-23 mai 1714 de la Brăila și Galați ale călătorului străin Aubry de la Motraye; vezi, pentru exactitate, Holban, 1983, pp. 524-525 sau, în original, La Motraye, 1727, pp. 206-297). Există și treceri în revistă ale descoperirilor monetare reale din județul Brăila (Câdea & Croitoru, 2012, pp. 83-120).

Tecuci (înființat la 1 septembrie 1878 și botezat chiar „D.A. Sturdza” în 1910). Despre acesta, Petru Rășcanu nota în 1906: „Gimnaziul posedă un *mic Muzeu archeologic* constător din obiecte antice găsite în județul Tecuci: arme, scule, precum și o *colecțiune de monete antice, medievale și moderne.*” (Rășcanu, 1906, pp. 144-145, subl. mea, Cr. M.). Cu certitudine, din cauza subfinanțării instituției culturale și a altor dificultăți întâmpinate de întâiul ei bibliotecar-conservator (inclusiv piedici de natură politică)¹, ideea similară (de a avea un mic muzeu arheologic la Brăila) a trebuit abandonată în jurul anului 1900.

(3). O asemenea intenție nu ar fi ieșit din goluri. Deși a fost de-a lungul carierei profesor de limba română și de limba latină (dar predând și economie politică), Atanasie Popescu s-a dovedit a fi și un excelent cunoscător al istoriei naționale. (De altfel, ca animator cultural al Brăilei, el s-a arătat a fi și un mare patriot.) Era în relații foarte bune cu Grigore Tocilescu (ajuns directorul Muzeului Național de Antichități) (Popescu, 1937, p. 34)², pe care l-a și ajutat cu entuziasm ori de câte ori a trecut prin Brăila (spre Dobrogea), însoțit de studenți, în excursiile sale arheologice către Adamclisi³. Aceeași pasiune neostoită pentru istorie l-a îndemnat pe energicul profesor să propună ca nume al gimnaziului / liceului real brăilean numele marelui istoric Nicolae Bălcescu. După demersuri insistente (de aproape un deceniu), această propunere a fost aprobată în 1895 (Popescu, 1937, pp. 51-54).

10. În loc de concluzii

Într-un articol despre (o parte din) trecutul Bibliotecii Publice din Brăila, în secvența intitulată *Pinacoteca și muzeul*, Ion Volcu înserează aceste considerații: „Chiar dacă în actul de înființare din 1881 se preciza titulatura *Biblioteca Comunală și Muzeul Științific*, în realitate n-a existat până în anii 1949-1950 un muzeu separat, cu personalitate juridică. Colecțiile muzeale erau foarte puține, conservate în câteva

¹ Trebuie spus că, din cauza șicanelor repetate ale Primăriei încă din anul inaugurării, comitetul declarase (în ședința din 26 aprilie 1881, când a făcut modificările necesare în statute) „definitiv și formal instituțiunea cu totul independentă de gimnaziu” (Popescu, 1935, p. 22). Cu toate acestea, „obiectele științifice de muzeu au fost întotdeauna la dispozițiunea profesorilor respectivi și a școlarilor” (Popescu, 1935, p. 45).

² Gr. Tocilescu a avut un rol esențial și în ceea ce privește recunoașterea (prin decret regal) în 1881 a dublei instituții. Delegat de comitet, Șt. C. Hepites s-a prezentat în ziua de 1 iulie 1881 la ministrul instrucțiunii, V.A. Urechia, care (pentru a obține înalta aprobare a regelui Carol I) a instituit „o comisiune compusă din profesorii: Dr. Barbu Constantinescu de la Liceul «Matei Basarab», Grigore Ștefănescu de la Facultatea de Științe și Grigore Tocilescu de la Facultatea de Litere din București” (Popescu, 1935, p. 23).

³ Vezi, pentru unele mărturii, M. Dragomirescu (1891, p. 2) și C. Protopopescu-Argeș (1896, p. 10).

dulapuri în sala de lectură sau expuse în câteva vitrine. Toate aceste colecții erau înregistrate și gestionate ca fiind bunuri ale Bibliotecii Comunale, așa-zisul «muzeu», aclamat astăzi de unii în mod forțat, apare doar pendinte de Bibliotecă în toată corespondența acesteia cu alte instituții. Șeful instituției avea titulatura de «bibliotecar-șef» sau «șef-serviciu al Bibliotecii», nefiind utilizată și extensia «șef al muzeului științific». Chiar și donațiile de tablouri sau alte obiecte cu specific muzeal sunt oferite în actele oficiale Bibliotecii Comunale. Autoritățile locale considerau oficial ca inexistent la Brăila un muzeu la 1931-1932.” (Volcu, 2021, p. 61)¹.

Și totuși, orice s-ar zice, Muzeul Brăilei „Carol I” este indubitabil (și) continuatorul celui „început de muzeu” din anii ’80 ai secolului al XIX-lea. Nu este vorba doar de supraviețuirea unei idei nobile în ființa sa actuală, ci și de salvarea (și punerea în valoare pe teren propriu) a unui „fond muzeal” vechi, a unor obiecte² care, prin patina lor originară, vor reprezenta întotdeauna un nucleu (fondator) de natură istorică.

Referințe bibliografice

- Aftodor, Ș. (2025). Figuri de seamă ale învățământului brăilean la răscrucea secolelor XIX-XX: Atanasie Popescu (1848-1938). *Studii și articole de istorie*, Vol. XCII, pp. 137-150.
- Bélie, H. D. (1975). L’instruction aux communautés grecques de Roumanie (1869-1878) [Educație pentru comunitățile grecești din România (1869-1878)]. *Balkan studies: biannual publication of the Institute for Balkan Studies*, 16(I), 5-13.
- Buculei, T., & Procopie, O. (1982). *Biblioteca Județeană „Panait Istrati” Brăila. 1881-1981*.
- Bujoreanu, I. M. (1873). *Colecțiune de legiurile României vechi și noi câte s-au promulgat până finele anului 1870*. Noua Typographie a Laboratorilor Români.
- Carol I, [Regele] (2007). *Jurnal. Carol I al României*, Volumul I: 1881-1887. Stabilirea textului, traducere din limba germană, studiu introductiv și note de Vasile Docea. Polirom.
- Cândea, I. (2006). 1881 – 2006. Muzeul Brăilei – 125 de ani de la întemeiere. *Brăila 638* [număr unic], număr editat de Muzeul Brăilei, la 20 ianuarie 2006, cu prilejul Zilei Municipiului Brăila, pp. 1-2.
- Cândea, I., & Croitoru, C. (2012). *O bibliografie istorică a Brăilei*. Editura Istros [a Muzeului Brăilei].
- Collingwood, R. G. (1956). *The Idea of History*. Oxford University Press.

¹ Să mai adăugăm aici că (în primii ani de funcționare a dublei „instituțiuni”) Atanasie Popescu avea titlul de „bibliotecar-conservator”, ceea ce însemna că îndeplinea și rolul de „custode de muzeu” (vezi, de exemplu, procesul-verbal din 22 septembrie 1886, în SJANR-BR-Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” Brăila, Dosarul 27/1886, filele 15-16).

² *À propos* de cele enumerate *supra*, 7.4. (în special, această mențiune: „un opaiț roman de teracotă, un opaiț roman de sticlă”), poate fi consultată, de pildă, o lucrare consacrată unor asemenea „rămășițe” sau vestigii deținute astăzi de Muzeul Brăilei „Carol I” (vezi Topoleanu & Croitoru, 2015).

Collingwood, R. G. (1998). *O autobiografie filosofică*. Traducere din limba engleză de Florin Lobonț și Claudiu Mesaroș. Editura Trei.

De la Motraye, A. (1727). *Voyages du Sr. A. de la Motraye, en Europe, Asie & Afrique* (Tome Second) [Călătoriile domnului A. de la Motraye în Europa, Asia și Africa (Volumul doi)]. T. Johnson & J. Van Duren.

Dragomirescu, M. (1891). Escursiunea studenților Facultății de Litere în Dobrogea (I). *Românul* din 26 iulie 1891, p. 2.

Fătu, A. (1873). *Despre încercările făcute pentru dezvoltarea științelor naturale în România. Discurs de recepție la Academie*. Imprimeria Statului.

Filip, C. (2004). *Comunitatea greacă de la Brăila. 1864-1900*. Editura Istros [a Muzeului Brăilei].

Gion [Ionescu, G.] (1885, 26 mai). Monedele antice în România. *Românul*, p. 2.

Holban, M. (1983). *Călători străini despre Țările Române* (vol. VIII). Redactor responsabil: Maria Holban. Editura Științifică și Enciclopedică.

Munteanu, C. (2024). Despre ziua de naștere a Bibliotecii Județene «Panait Istrati» din Brăila. *Antares* [Galați-Brăila], XXVI (318-320), 24-25.

Popescu, A. (1881). *Discurs ținut la 29 iunie 1881, cu ocaziunea împărțirii premiilor la elevii școalelor publice de băieți din orașul Brăila*. Noua Tipografie „Progresul”.

Popescu, A. (1887). *Anuarul Gimnasiului Real din Brăila pe anul școlar 1886-1887*. Întăia Tipo-Lith. P.M. Pestemalgioglu.

Popescu, A. (1894). *Noțiuni de istoria limbei și literaturii române. Lecțiunile făcute după programa analitică oficială cu clasa [a] VII-a a Liceului real în anul școlar 1893-1894*. Editura Ciclostilică Ceapâru.

Popescu, A. (1900). *Anuarul Liceului Real și Modern „Nicolae Bălcescu” din Brăila pe anul școlar 1899-1900*. Tipo-Litografia „Moderna” Max Fraenkel.

Popescu, A. (1912). *25 de ani din viața Societății pentru „Ajutorul școlarilor săraci din Brăila”. 1887-1912*. „Dunărea” Institut de Arte Grafice, Brăila.

Popescu, A. (1931). Istoricul Liceului «N. Bălcescu» din Brăila. De la întemeiere (1863) până la 1906. *Analele Brăilei*, anul III, nr. 1, pp. 3-36.

Popescu, A. (1935). *Biblioteca și Muzeul Municipiului Brăila. Istoric*, Ediția [a] II-[a] corectată și completată. „Tiparul” Institut de Arte Grafice.

Popescu, A. (1937). *Liceul „N. Bălcescu” din Brăila și Școlile a căror continuitate este (1863-1908)*. *Monografie*. Ediția a doua completată. Tipografia Românească.

Primăria Orașului Brăila. (1910). *Regulamentul Bibliotecii și Muzeului Comunal, sancționat prin Înalțul Decret Regal No. 774 din 27 Februarie 1910 și publicat în Monit. Oficial No. 274/910*. Tipografia „Universala” Const. P. Nicolau.

Protopopescu-Argeș, C. (1896). *Excursiunea arheologică a studenților universitari din București. 1896*. Tipografia „Gutenberg”, Joseph Göbl.

Rășcanu, P. (1906). *Istoricul învățământului secundar*. Tipografia Națională.

SJANR-BR Bălcescu (Serviciul Județean Brăila al Arhivelor Naționale ale României.). (1882). *Fondul Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” Brăila*, 1/1882.

SRBM. (1881). *Statutele și Regulamentul Bibliotecii și Museului științific din Brăila*. Typographia Pericle M. Pestemalgioglu.

Stu[d]rza, D. (1878). *Numismatica română. Conferință publică ținută în seara de 14 Ianuarie 1878 [la Atheneul Român]*. Typographia Națională C.N. Rădulescu.

Sturdza, D. A. (1874). *Memoriu asupra portretelor domnilor români*. București: Noua Typographie a Laboratorilor Români.

Sturdza, D. A. (1877). Memoriu asupra numismaticei românești. *Columna lui Traian*, 10 (octombrie), 493-511.

Sturdza, D. A. (1879). Bibliografia numismaticei române. *Analele Societății Academice Române*, Tomul XI, Sesiunea Anului 1878, Secțiunea II: Memorii și notițe (pp. 105-164). Typographia Societății Academice Române.

Sturdza, D. A. (1887). *Discursuri pedagogice*. Tipografia Curței Regale F. Göbl Fiii.

Topoleanu, F., & Croitoru, C. (2015). *Lămpile antice din colecția Muzeului Brăilei „Carol I” / Lampes antiques dans les collections du Musée de Brăila „Carol I”*. Editura Istros [a Muzeului Brăilei „Carol I”].

Volcu, I. (2021). Biblioteca Comunală din Brăila reflectată în documente de arhivă (1930-1932). Achiziția publicațiilor. *Ex Libris. Revistă culturală editată de Biblioteca Județeană „Panait Istrati” Brăila*, Serie nouă, 15, 55-63.